

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำวิจัย ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับกับจริยธรรมอิสลาม
5. แนวคิดความเจริญทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี
6. วัฒนธรรมบริโภคนิยม
7. บริบทของชุมชนมัสยิดพัตฮัลบารี
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต
9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ความหมายของชีวิต

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของวิถีชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ได้ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจัดเป็นแบบแผน หรืออาจกล่าวได้ว่าถือเป็นกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตนั่นเอง ดังนั้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตจึงได้รวบรวมความหมายของวิถีชีวิตในมุมมองของนักวิชาการต่างๆไว้ ดังนี้

Murray (2001 cited in Jongkroy,2006) กล่าวถึง กลยุทธ์ในการดำรงชีวิตว่า หมายถึง วิถีทางนำไปสู่การสะสมหรือการเพิ่มพูนความมั่นคง หรือวิถีทางนำไปสู่ความยากจนลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดสภาวะแห่ง “ความด้อยโอกาส/ ความไม่มั่นคง /ความเปราะบาง”

Rigg(1998 cited in Jongkroy, 2006) กล่าวถึง กลยุทธ์ในการดำรงชีวิตว่า หมายถึง กลยุทธ์ที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระบวนการในการสร้างความหลากหลายของอาชีพในครัวเรือน ซึ่งมี 3 มุมมอง คือ สำหรับคนร่ำรวย หมายถึง กลยุทธ์ในการสะสมความมั่งคั่ง สำหรับคนยากจน หมายถึง

กลยุทธ์ในการมีชีวิตอยู่รอด และและสำหรับครัวเรือนที่มีฐานะปานกลาง หมายถึงกลยุทธ์ในการทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิต

Jongkroy (2006) ได้รวบรวมความหมายของกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตจากนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตครัวเรือนในหลากหลายมุมมอง โดยสรุปว่า สำหรับคนยากจน คำๆนี้ จะหมายถึง การใช้ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตของครัวเรือน เพื่อต่อสู้สถานะของ “การเป็นผู้ด้อยโอกาสหรือความไม่มั่นคง” สำหรับผู้ที่มีฐานะปานกลาง กลยุทธ์ในการดำรงชีวิตหมายถึงการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต และสำหรับผู้ที่มีฐานะดี จะหมายถึง การสะสม “ความมั่นคง” ในภาพรวม หมายถึงวิธีการที่ครัวเรือนในทรัพยากรเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดในสภาวะแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2534) กล่าวถึง มนุษย์ในฐานะหน่วยชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม จะมีกระบวนการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เพื่อรักษาดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม ทั้งการปรับตัวในเชิงพฤติกรรมและการปรับตัวในจิตสำนึก ซึ่งการปรับตัวอย่างต่อเนื่องนี้ก่อให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งเรียกว่า “วิถีชีวิต”

จากที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะประมวลได้ว่า “วิถีชีวิต” หมายถึง กลยุทธ์หรือแบบแผนระดับครัวเรือน ที่ใช้เป็นวิถีทางในการดำรงชีวิต ในสภาวะที่สภาวะที่สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ก่อให้เกิดการปรับตัวในเชิงประพฤติกรรมและจิตสำนึก และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรพื้นที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

1.2 องค์ประกอบของวิถีชีวิต

การศึกษากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตนั้น นอกจากจะต้องทราบถึงความหมายของวิถีชีวิตแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบถึงองค์ประกอบของวิถีชีวิต เพื่อให้สามารถกำหนดประเด็นศึกษาได้อย่างถูกต้อง จึงได้ทำการรวบรวมความคิดของนักวิชาการหลายท่าน ซึ่งกล่าวถึงและสรุปองค์ประกอบของวิถีชีวิตไว้ ดังนี้

สุนันท์ธนา แสนประเสริฐ (2540 อังโน โสพนา จันทวงศ์, 2550) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของวิถีชีวิตว่าแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นวัตถุ และส่วนที่ไม่ใช่วัตถุ

1. ส่วนที่เป็นวัตถุ หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งที่ได้จากธรรมชาติการสืบทอดมาตั้งแต่ยุคก่อนๆ และ/หรือเครื่องประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่ ซึ่งเกิดมาได้ มนุษย์ต้องอาศัยความรู้ความสามารถและฝีมือความชำนาญในการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา

2. ส่วนที่ไม่ใช่วัตถุ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่

ก) ส่วนที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมทางสังคม ซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ หรือเป็นระบบคุณค่า คุณธรรม ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม ตลอดจนส่วนที่เป็นผลรวมของความรู้ ลักษณะนิสัย แนวคิด สติปัญญาและ

ข) ส่วนที่เป็นเทคนิค วิธีการ วิธีในการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรม ซึ่งหมายรวมถึง วิธีกิน วิธีอยู่ วิธีแต่งกาย วิธีพักผ่อน วิธีแสดงอารมณ์ วิธีสื่อความ วิธีจราจรและขนส่ง วิธีอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนวิธีแสวงหาความสุขทางใจ รวมความว่าเป็นวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตนเอง ต่อมนุษย์ด้วยกันและต่อธรรมชาติแวดล้อม

Rakodi and Lloyd-Jones (2002 อ้างใน โสพนา จันทวงศ์, 2550) ได้สรุปองค์ประกอบพื้นฐานที่ครัวเรือนใช้ เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต 5 ประการ คือ

1. ทูทที่เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ (human capitals) หมายถึง แรงงานในแต่ละครัวเรือนทั้งเชิงในปริมาณและคุณภาพ ในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเชิงปริมาณ หมายถึง จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและเวลาที่สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนในด้านคุณภาพ หมายถึง ระดับการศึกษา ทักษะ และสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน

2. ทูททางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง (Social, cultural and political capitals) หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชน ระบบเครือข่าย ความสัมพันธ์ในชุมชน ระบบเครือข่าย ความสัมพันธ์ในชุมชน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการเข้าถึงความช่วยเหลือหรือความสัมพันธ์กับกลุ่มหรือสถาบันทางสังคมในวงกว้าง ซึ่งคนในสังคมจะต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ปัจจัยเหล่านี้

3. ทูททางกายภาพ (Physical capitals) หมายถึง ระบบโครงสร้างพื้นฐานอันได้แก่ การคมนาคมขนส่ง แหล่งน้ำ พลังงาน การติดต่อสื่อสาร และปัจจัยในการผลิตที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกสบายมีการจัดหาไว้อย่างพร้อม

4. ทูททางการเงิน (Financial capitals) หมายถึง ทรัพยากรทางการเงินที่มีไว้สำหรับใช้จ่ายในการดำรงชีวิต พิจารณาได้จาก เงินออม รายได้ สวัสดิการ รวมไปถึงการมีเครดิตในการกู้เงิน ซึ่งจะช่วยให้อาจเปลี่ยนแปลงหรือมีทางเลือกในการดำรงชีวิตที่แตกต่างได้

5. ทูททางธรรมชาติ (Natural capitals) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิต ประกอบด้วยที่ดิน แหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ

สุนันท์ อินทนิล (2544) สรุปการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย 3 ประการ คือ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านการตั้งถิ่นฐาน จำเป็นต้องศึกษาประเด็นความหมายของการตั้งถิ่นฐาน ชื่อแหล่งตั้งถิ่นฐาน การเลือกตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและที่อยู่อาศัย
2. ด้านเศรษฐกิจ การศึกษาเศรษฐกิจ ต้องศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของเศรษฐกิจ ความสำคัญของเศรษฐกิจและกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ
3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม จะต้องศึกษาระบบแบบแผนของความสัมพันธ์ ความผูกพัน และวิถีชีวิตร่วมกัน ซึ่งถือเป็นการสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้

Tacoli (2003) กล่าวถึง ความเชื่อมโยงระหว่างเมืองและการพัฒนาชนบทว่า โครงสร้างของวิถีชีวิตจะเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรายได้ในครัวเรือนและฐานะของทรัพยากรในท้องถิ่น และอัตราการเพิ่มและการกระจายตัวของประชากร จะมีสัดส่วนทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตร เกิดการขยายตัวของเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการดำรงชีวิตมีอยู่ 5 ประการ ได้แก่ ทุนที่เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน และทุนทางธรรมชาติ เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ของครัวเรือนเกษตรกร

1.3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

ในการทำงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต นักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและกล่าวถึงไว้สรุป คือ เป็นวิธีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ครัวเรือนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสถานะที่มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม โดยรวบรวมวิธีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของนักวิชาการต่างๆ ไว้ ดังนี้

Scoones (1998) และ Tacoli (1998) ได้กล่าวถึงการศึกษารับเปลี่ยนกลยุทธ์ครัวเรือน โดยให้ศึกษาประเด็นการเข้าถึงต้นทุนหรือองค์ประกอบในการดำรงชีวิต ซึ่งแสดงออกในรูปแบบอาชีพ ซึ่งถือเป็นการปรับกลยุทธ์ในระดับครัวเรือน ได้ 3 ข้อ ดังนี้

1. การปรับหรือการเพิ่มความเข้มข้นในการทำการเกษตร เช่น การเพิ่มความเข้มข้นในการทำการเกษตรในรูปของการเพิ่มที่ทำกิน อันเนื่องมาจากความยากจนทำให้ต้องบุกกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำที่ทำกิน เป็นต้น

2. ความหลากหลายของการประกอบอาชีพ แทนที่การทำงานเกษตรเพียงชนิดเดียว เป็นการทำการเกษตรควบคู่ไปกับการค้าขายหรือการรับจ้าง เป็นต้น

3. การย้ายถิ่น คือการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานเพื่อส่งเงินให้ทางบ้าน ถือเป็นการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ระดับครัวเรือนเพื่อการดำรงชีวิตอีกทางหนึ่ง

Bryceson (1997) ได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรในบริเวณพื้นที่ชานเมือง โดยเจาะจงในเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ซึ่งการศึกษาจะต้องอาศัยเวลาในการศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบดังนี้

1. การเปลี่ยนอาชีพ โดยศึกษาจากการเปลี่ยนแปลงของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมาเป็นการทำอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น การเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม การทำการค้าขาย หรืองานบริการ เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงแหล่งที่มาของรายได้ โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนของรายได้ครัวเรือนจากกิจกรรมในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร

3. การกำหนดอัตลักษณ์ทางสังคม โดยศึกษาจากการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติต่อการเป็นเกษตรกรและต่อสาขาอาชีพด้านการเกษตรกรรมของครัวเรือนเกษตรกรที่ตอบแบบสัมภาษณ์

4. การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน เช่น จากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำ เป็นการกระจุกตัวโดยรอบศูนย์กลางชุมชน หรือการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวเป็นแนวยาวริมถนนสายหลักของชุมชน เป็นต้น

1.4 ความยั่งยืนของวิถีชีวิต

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทบทวนเอกสารตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิถีชีวิต ซึ่งประกอบด้วย

Scoones (1998 : 72) ให้ความสำคัญกับแนวคิดด้านความยั่งยืนของวิถีชีวิต โดยกล่าวว่าความยั่งยืนมีความสำคัญเพิ่มขึ้นเพื่อการพิจารณาตลอดจนการพัฒนา สำหรับขอบข่ายของการวิเคราะห์ความยั่งยืนของวิถีชีวิต โดยระบุตัวชี้วัดที่แสดงถึงความแตกต่างทางสภาพแวดล้อม และความยั่งยืนของวิถีชีวิต ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ มนุษย์ และทุนทางสังคม ซึ่งทั้งหมดนี้จะรวมกันเป็นกลยุทธ์ของการดำรงชีวิต ซึ่งได้แก่ ระบบการทำงานเกษตร ความหลากหลายของวิถีชีวิต อาชีพ และการอพยพ โดยศูนย์กลางของเครือข่ายอยู่ที่การวิเคราะห์ของสถาบัน และองค์กรต่างๆ เพราะสถาบัน และองค์กรเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน

The International Fund for Agricultural Development (2007) ระบุถึงความยั่งยืนของวิถีชีวิตเป็นหนทางที่ทำให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนยากจน และทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ใช้ในการวางแผนพัฒนากิจกรรม และช่วยกำหนดกิจกรรมที่นำไปสู่วิถีชีวิตที่ยั่งยืนได้ องค์ประกอบของวิถีชีวิตได้แก่ คนเป็นศูนย์กลาง ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกันหรือองค์รวม พลวัตหรือมองให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของวิถีชีวิต การสร้างความเข้มแข็ง การเชื่อมโยงระหว่างมหภาคและจุลภาค การสร้างเครือข่ายพันธมิตร และเป้าหมายสู่ความยั่งยืน

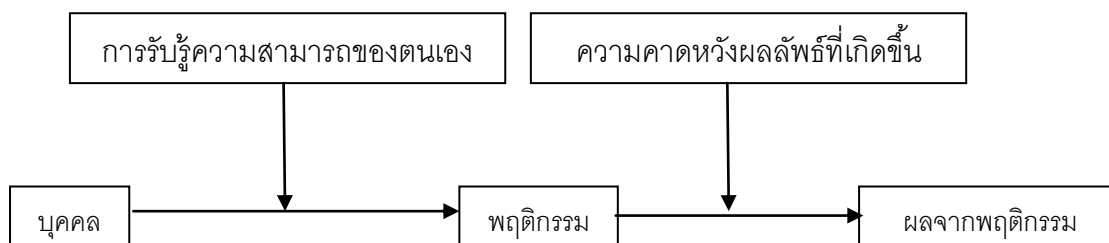
จากแนวคิดต่าง ๆ สรุปได้ว่าความยั่งยืนของวิถีชีวิต ประกอบด้วยประโยคหลัก 2 ส่วน คือ วิถีชีวิตและความยั่งยืน โดยวิถีชีวิต ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญในการดำรงชีวิตทั้ง 5 ประการ อันได้แก่ ทุนที่เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน และทุนทางธรรมชาติ ส่วนความยั่งยืน คือหนทางหรือแนวทางที่ทำให้เกิดความเข้าใจ โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกันหรือองค์รวม รวมทั้ง การสร้างความเข้มแข็ง การเชื่อมโยง การสร้างเครือข่ายและเป้าหมายสู่ความยั่งยืน กล่าวสรุปคือ “ความยั่งยืนของวิถีชีวิต” คือ การเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบของวิถีชีวิต โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง โดยนำเอาความแตกต่างขององค์ประกอบในการดำรงชีวิตนี้ มาใช้ในการวางแผนพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง เปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของวิถีชีวิต เพื่อเป้าหมายสู่ความยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

อัลเบิร์ต แบนดูรา (1997) ได้นำเสนอแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาของสังคัม (Social Cognitive Theory) แนวคิดนี้นิยมใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคัมที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมีหลักการสำคัญคือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ที่ปรากฏภายนอกเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมภายใน เช่น ความคิด ความเชื่อ การรับรู้ เมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมภายในแล้ว จะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมภายนอกเมื่อมีโอกาส ดังนั้นจะเห็นว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยส่วนบุคคลร่วมด้วย

อัลเบิร์ต แบนดูรา (1986) อธิบายว่าการรับรู้ความสามารถของตนเองส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ส่วนความสามารถของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ สิ่งที่กำหนดประสิทธิภาพของพฤติกรรมภายนอกจึงขึ้นอยู่กับรับรู้ความสามารถของตนเอง (Perceived Self – Efficacy) ซึ่งเป็นการประเมินความสามารถของตนเองว่าจะแสดงพฤติกรรมต่างๆได้ในระดับใด ส่วนความคาดหวังผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (Outcome Expectation) เป็นการประเมินว่าผลลัพธ์ใดที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำพฤติกรรมดังกล่าว แสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามแนวคิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา

จากแผนภูมิตั้งต้นจะเห็นว่าการรับรู้ความสามารถของตนเองเป็นการประเมินความสามารถในการแสดงออก เป็นความเชื่อของบุคคลในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต และพิจารณาได้จากความคิด ความรู้สึก แรงจูงใจ และพฤติกรรม ส่วนความคาดหวังผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นการประเมินถึงผลที่จะตามมาจากการกระทำเฉพาะอย่างกล่าวคือเป็นความคาดหวังในสิ่งที่จะตามมาจากพฤติกรรมนั่นเอง

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาเทคโนโลยีในด้านต่างๆ อย่างไม่หยุดยั้ง สังคมและวัฒนธรรมจึงมีความเป็นพลวัตคือมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สุพัตรา สุภาพ (2540: 117) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งสามารถสังเกตได้ด้วยตา

ผวจิตต์ อธิคมนันทะ (2543: 21) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง โดยโครงสร้างทางสังคมนั้นประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ และสถาบัน การเปลี่ยนแปลงในคน เช่น อัตราการเกิด อัตราการตาย การกระจายตัว การอพยพ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ เช่น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบปหุฎมภูมิม่าเป็นหุฎมภูมิม่ามากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงในสถาบัน เช่น การเพิ่มจำนวนของสถาบันต่างๆในสังคม เป็นต้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547: 5) ได้กล่าวถึงความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับ ผวจิตต์ อธิคมนันทะ (2543) โดยกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง โดยอาจจะเปลี่ยนแค่บางหน่วยหรือบางองค์กรในสังคมหรืออาจจะเปลี่ยนทั้งโครงสร้างของสังคมนั้นๆ ก็ได้

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง การปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ค่านิยม บทบาทหน้าที่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งวัฒนธรรม ดังนั้นเราจึงพบว่าพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมักเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วย ดังที่

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 99-104) ได้กล่าวไว้ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ด้านนิเวศวิทยา ชุมชนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมสมบูรณ์ เช่น ดินดี ส่งผลทำให้รายได้ดี สามารถนำมาปรับปรุงวิถีชีวิตให้ดีขึ้นในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น มีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยต่างๆ รู้จักการนำเทคโนโลยีมาใช้
2. การยอมรับสิ่งใหม่ การยอมรับสิ่งใหม่เป็นตัวกระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดียิ่งขึ้นไปกว่าเดิม
3. การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การที่รัฐได้แพร่กระจายความเจริญต่างๆ เข้าสู่ชุมชนโดยใช้ระบบการศึกษา เพื่อให้ทุกคนได้รับการศึกษาทั่วถึง การซื้อขายผลผลิตหรือการท่องเที่ยวทำให้อิทธิพลของความเป็นเมืองเข้าสู่ชนบทมากขึ้น
4. ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ลักษณะของความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่นการที่คนมีการศึกษาที่สูงขึ้นยอมรับสิ่งใหม่ๆ มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้น หรือลักษณะบุคลิกภาพในด้านของความเป็นผู้นำ ประสบการณ์ในการทำงานเพศ อายุ และอื่นๆ ก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้วย
5. การสื่อสารมวลชน อิทธิพลของวิทยุ โทรทัศน์ เครื่องมือสื่อสารอื่นๆ ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นอกจากนี้ มัวร์ (อ้างใน ศิริลักษณ์ ตนะวิไชย, 2534: 15-16) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและสังคมในปัจจุบันมีลักษณะดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือวัฒนธรรมใดๆ จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและปกติ
2. การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยว แต่จะมีผลกระทบอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเวลาและพื้นที่

3. เมื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง จึงสามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องไปยังทุกหนทุกแห่งได้ในทำนองเดียวกัน

4. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผนหรือเป็นผลกระทบจากการเสนอวัฒนธรรมใหม่จะมีมากกว่าผลจากการเปลี่ยนแปลงในอดีต

5. เทคโนโลยีด้านวัตถุและความคิดทางด้านสังคมใหม่ มีการขยายตัวและเผยแพร่ออกไปอย่างรวดเร็วและก่อให้เกิดผลกระทบที่สะสมแม้บางเรื่องอาจจะล่าช้าอย่างรวดเร็วยัง

6. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางต่อบุคคลและสังคมเนื่องจากโอกาสที่บุคคลจะติดต่อกันอย่างใกล้ชิดมีมากขึ้นและไม่มีใครที่จะหลบเลี่ยงผลดังกล่าวได้

หากพิจารณาถึงความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่อง อาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าวเสมอ

4. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมอิสลาม

เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวมุสลิมต้องสอดคล้องและอยู่ในกรอบของศาสนาอิสลาม ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมในการดำเนินชีวิต การศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมอิสลามเสียก่อน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ความหมายของจริยธรรมและจริยธรรมอิสลาม

จากการศึกษาพบว่ามีความหมายของจริยธรรมอิสลามแตกต่างกัน ดังนี้

อิมาม อัลฆะซาลี (1405 : 3/46) กล่าวว่า อัคลาก (จริยธรรม) คือ สิ่งที่มีอย่างมั่นคงอยู่ในตัวคน การกระทำจะแสดงออกมาจากตัวของเขาโดยง่ายตาย โดยไม่จำเป็นต้องไตร่ตรอง

หรือซึกซ้า หากการกระทำที่แสดงออกมาในทางที่ดี สอดคล้องกับปัญญาและบพัญญูติ เรียกว่า มารยาทที่ดี หากการกระทำที่แสดงออกมาเป็นการกระทำที่น่าเกลียด เรียกว่า มารยาทที่เลวทราม

อิบนุ มิสกาวิยฮ (อ้างถึงใน Md.Daud, Kamarudin, 2001 : 50) กล่าวว่า อัคลาก (จริยธรรม) คือ สภาพจิตใจของแต่ละคน ซึ่งสามารถแสดงกิริยาต่างๆ โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการคิด

มุนีเราะฮฺ บินตุ อับดุลฆะมาฟุร (2532 : 47) กล่าวว่า จริยธรรมอิสลาม หมายถึง คุณค่าเกี่ยวกับความประพฤติทางสังคมว่าอย่างไรดีอย่างไรไม่ดี โดยเป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่มุ่งจะขัดเกลาจิตใจให้ผ่องแผ้ว ด้วยการเคารพภักดีพระผู้อภิบาล และกระทำดีต่อเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความเป็นพี่น้องกัน เพราะหวังความโปรดปรานจากอัลลอฮฺ

มันซูร (ม.ป.ป. : 40) กล่าวว่า จรรยาธรรม คือ ลักษณะที่แสดงออกมาจากจิตใจ ซึ่งได้ถูกฝังลึกอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการสรรเสริญหรือตำหนิ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง การยึดมั่นอยู่ในบพัญญูติและการให้ละทิ้ง

วิสุทธิ์ บิลลาเต๊ะ (2550 : 7) กล่าวว่า จริยธรรม คือ เป้าหมายสำคัญของศาสนาอิสลาม ที่กำหนดให้มุสลิมปฏิบัติเป็นเหมือนแบบฝึกหัดที่ต้องทำซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อให้คนเรามีจริยธรรมเป็นนิสัย และยึดมั่นในจริยธรรมเหล่านั้นอย่างมั่นคงไม่เสื่อมคลาย

อับดุลฮากิม วันแอะเลาะ (ม.ป.ป. : 1) กล่าวว่า จริยธรรม หรือมารยาทนั้น หมายถึง สภาพการอันหนึ่งที่สถิตอยู่ในร่างที่มีชีวิต ซึ่งด้วยสภาพนั้น ทำให้เรือนร่างที่มีชีวิตดังกล่าว ได้แสดงผลออกมาในรูปของการกระทำ ซึ่งจะมีผลสืบเนื่องมาจากการเจตนา ไม่ว่าจะออกมาในรูปที่ดีหรือไม่ดี ที่งาม หรือบัดสีก็ตาม

จินตนา บุญบังการ (2545 : 27) กล่าวว่า จริยธรรม คือ ข้อประพฤติปฏิบัติ หรือ หลักความประพฤติปฏิบัติที่ต้งงามที่เหมาะสม ที่มีคุณธรรมและถูกต้องตามศีลธรรม

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 284) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นสาขาหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นหลักประพฤติปฏิบัติที่ถูกประเมิน และยอมรับกันในแต่ละสังคมว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ยุติธรรม เป็น

สั่งจะและเหมาะสม และผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงสภาพชีวิตที่มีคุณค่าอันพึงประสงค์ของตนและสังคมนั้นๆ

พิภพ วังเงิน (2546 : 4) กล่าวว่า จริยธรรม คือ กิริยามารยาทการประพฤติปฏิบัติที่สังคมปรารถนา เป็นแนวทางเพื่อบรรลุสภาพชีวิตที่ดั่งงามทั้งทางกาย วาจา ใจ (ทำ พูด คิด) เป็นไปในทางที่ดีและละเว้นสิ่งที่ไม่ดีต่อปทัสถานของสังคม

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2549 : 6) กล่าวสรุปความหมายของจริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ ความประพฤติของมนุษย์มีมโนธรรมและรู้จักไตร่ตรองแยกแยะความดี ความชั่ว , ถูก ผิด , ควร ไม่ควร, เป็นการควบคุมตนเอง และเป็นการควบคุมกันเองในกลุ่ม หรือเป็นศีลธรรมเฉพาะกลุ่ม

สมคิด บางโม (2549 : 12) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดั่งงามตามหลักคุณธรรม ตลอดจนการมีปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผลว่า อะไรดีควรประพฤติ อะไรไม่ดีไม่ควรประพฤติ

จากการศึกษาเอกสาร ในเรื่องความหมายของจริยธรรม พบว่า ความหมายของจริยธรรม มีความหมายไม่แตกต่างกัน นักวิชาการหลายๆ ท่าน ให้ความหมายคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็เฉพาะในรายละเอียดและสำนวนการอธิบายเท่านั้น กล่าวโดยสรุป จริยธรรม คือ เกณฑ์การประพฤติปฏิบัติ หรือแนวทางของบุคคล ในการประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนกิริยามารยาทที่ดั่งงาม ที่ปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคม ซึ่งสำหรับอิสลามแล้วในภาคปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงพื้นฐานหรือรากฐานของจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องด้วย

4.2 พื้นฐานจริยธรรมอิสลาม

รากฐานของอิสลามได้จากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งเป็นพระมหาคัมภีร์อันประเสริฐได้รับการเปิดเผยให้แก่ นบีมุฮัมมัด คำสอนในอัลกุรอานนั้น ท่านนบีเป็นผู้อธิบายด้วยตัวท่านเอง โดยอาศัยคำพูด การกระทำ และการเห็นด้วยของท่าน รวบรวมสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เรียกว่า อัลหะดีษ ดังนั้น อัลกุรอานและอัลหะดีษจึงเป็นข้อกำหนดและอธิบายถึงลักษณะของมุสลิม (อิมรอน มะลูลีม, 2539 : 10) พื้นฐานของจริยธรรมอิสลามดูจากคำสอน อันเป็นเสาหลักแห่งศาสนานั้น คือ จะไม่บูชาสิ่งอื่นใด นอกจากพระองค์อัลลอฮ์เท่านั้น (มรวาน สะมะฮูน, ม.ป.ป. : 423) ดังที่อัลลอฮ์ ได้ตรัสในอายะฮ์อัลกุรอานไว้ มีใจความว่า “หากพวกเขาไม่ตอบสนองการเรียกร้องของ

พวกท่าน ก็จงรู้เถิดว่า แท้จริงอัลกุรอาน ถูกประทานลงมาด้วยวะฮีย์ของอัลลอฮ์ และนั่นคือไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากพระองค์ แล้วพวกเจ้า (มุชริกีน) ยังมินอบน้อมอีกหรือ” (ฮุด : 14)

จากอายะฮ์ข้างต้นอัลลอฮ์ ได้ตรัสให้รู้ว่า อัลกุรอานนั้นเป็นวะฮีย์¹ ที่มาจากอัลลอฮ์ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาอันดับแรก และอัลหะดีษเป็นแหล่งที่มาอันดับรองถัดจากอัลกุรอานของบทยุญญติอิสลาม ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง และในทางจริยธรรมก็เช่นเดียวกันที่จะต้องมีพื้นฐานมาจากสองแหล่งนี้

อัคศุฮาเก็ม วันแอะเลาะ (ม.ป.ป. : 2) ได้กล่าวว่าพื้นฐานจริยธรรมอิสลามนั้นก็คืออัลกุรอาน และอัลหะดีษ และจริยธรรมที่ดิงาม โดยแท้จริงนั้น คือ จริยธรรมตามแบบศาสนาด้านผู้ที่เราจำเป็นจะต้องเจริญรอยตามจริยวัตรของท่าน

พระองค์อัลลอฮ์ ได้ตรัสไว้ในอายะฮ์อัลกุรอาน ไว้ ความว่า “และแท้จริงเจ้านั้นอยู่บนคุณธรรมอันยิ่งใหญ่”² (อัลเกาะลัม : 4)

จากอายะฮ์ ข้างต้น อัลลอฮ์ ได้ตรัสให้รู้ว่าท่านนบีมุฮัมมัด เป็นบุคคลที่มีจริยธรรมที่ดิงามอย่างแท้จริง จริยธรรมในอิสลามดำรงอยู่บนหลักการประดับด้วยมารยาทที่ดิงาม และขจัดสันดานชั่วและยึดมั่นอยู่ในครรลองของพระเจ้า ผู้เป็นเจ้า มุสลิมจะต้องขจัดสันดานชั่วต่างๆ ที่อิสลามได้ห้ามและประดับชีวิตด้วยจริยธรรมอันดิงามที่ชะรีอะฮ์ได้กำชับไว้ เขาจะต้องยึดมั่นในหลักการทางจริยธรรมที่อัลกุรอานได้เรียกร้องเชิญชวนและที่ท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ การให้การอบรมบ่มนิสัยหรือการหล่อหลอมด้วยแบบอย่างที่ดีงามและการเรียกร้องเชิญชวนสู่อัลลอฮ์ด้วยสถานการณ์การปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นปัจจัยยิ่งใหญ่

ขอซาลี ตอยยิบ (2543 : 59) กล่าวว่า การสร้างจริยธรรมอิสลามของมุสลิมนั้นเป็นรากฐานแรกของการก้าวสู่การดำเนินชีวิตตามแนวทางทั้งระบอบ ซึ่งการสร้างจริยธรรมที่ดิงามนั้นคือบุคคลนั้นสามารถควบคุมอารมณ์ฝ่ายต่ำและกิเลส และสร้างสรรค์สำนึก และความรับผิดชอบใน

¹ วะฮีย์ หรือวะฮยู คือ คำสั่งสอนขององค์อัลลอฮ์ที่ประทานลงมาให้ท่านเราะฮ์สุลเพื่อเผยแผ่ให้แก่มวลมนุษยชาติ

² อัลลอฮ์ ทรงประกาศขึ้นชั้นถึงสุภาพจิตของท่านนบี ว่ายังเป็นปกติมิได้มีอาการวิปริตผิดธรรมดาหรือเป็นคนเสียดังที่พวกมุชริกีนกล่าวใส่ไคล้ไม่ พร้อมกับแจ้งให้ทราบอีกว่า การตอบแทนคุณความดีแต่ท่านนบี จะมีอย่างท่วมท้นตลอดระยะเวลาที่ท่านทำหน้าที่ที่เผยแผ่ศาสนาของพระองค์ และว่า นบี อยู่ในจรรยาบรรณที่ยิ่งใหญ่เป็นแบบอย่างอันดิงามแก่มวลมุสลิมและบุคคลทั่วไป

ภารกิจหน้าที่ การสร้างจริยธรรมต้องครอบคลุมและต้องสอดคล้องกับจิตวิญญาณด้วย ร่างกายและสติปัญญา เป็นตัวจรโลงภาคปฏิบัติ ของการพัฒนาด้านอารมณ์โดยสมบูรณ์ จนกระทั่งสร้างจริยธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ในที่สุดร่างกายที่เข้มแข็ง คุณธรรมที่มั่นคง ความคิดที่สร้างสรรค์และก้าวหน้า ความสามารถในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ ความศรัทธาอันสมบูรณ์ อิบาตะยี่ที่ถูกต้อง ซัดเกลตาตนเอง รักษาเวลา มีระเบียบในการทำกิจการงานและมีคุณค่าต่อสังคม

ซิดดีก ฟาฎีล (2548 : 4) กล่าวว่า มุสลิมทุกคนจำเป็นต้องเจริญรอยตามแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ท่านคือแบบฉบับในเรื่องของอุปนิสัยและการกระทำ และพฤติกรรม

หะซัน (अबดุลอากีม วันแอะละาะ, ม.ป.ป. : 6) กล่าวว่า จริยธรรมที่ดีนั้น คือใบบนห่า ยี้มแย้มเสียสละ ระวังความโกรธ จริยธรรมที่ดีนั้น ต้องประกอบไปด้วยสามประการ

1. หลีกห่างสิ่งต้องห้าม
2. แสวงหาแต่ของหะลาล (อิสลามอนุมัติ)
3. ให้ความสุขแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การคุ้มครอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่าศาสนาอิสลามได้เน้นในด้านจริยธรรมมาก เพื่อให้ปลูกฝังจิตใจบุคคลและสังคม ซึ่งจริยธรรมอิสลามนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ในวันปรโลก ด้วยเหตุที่จริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญ ฉะนั้น เราะฮูล ได้เน้นเรื่องจริยธรรมควบคู่กับการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ เพราะการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลกับสังคม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ , 2532 : 48) ดังนั้นแล้ว จริยธรรมอิสลามที่ถูกต้องสมบูรณ์นั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอาน และอัลหะดีษ และในอิสลามนั้นถือว่าจริยธรรม เป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจัยหนึ่ง ที่จะทำให้มนุษย์เป็นผู้ที่ยำเกรงต่อเอกองค์อัลลอฮ์

4.3 ความสำคัญของจริยธรรมอิสลาม

วิสุทธี บิลล่าเต๊ะ (2550 : 13-16) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมอิสลาม ดังนี้

1. จริยธรรมคือดัชนีชี้วัดระดับอิหฺมานของบุคคล เนื่องจากอิหฺมานหรือความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ที่แท้ย่อมผลิตดอกออกผล ทางจริยธรรมที่งดงาม แต่หากดอกผลที่ได้มีความพิกลพิการนั้นย่อมหมายความว่าอิหฺมานในใจอ่อนแออย่างยิ่งหรืออาจไม่มีอิหฺมานเอาเสียเลยก็ได้และสำหรับผู้ประกอบอิบาดะฮ์แล้ว ยังมีจริยธรรมสูงส่งเท่าใดก็ยิ่งบ่งบอกความสำเร็จในการอิบาดะฮ์มากเท่านั้น

แต่หากมาตรฐานจริยธรรมตกต่ำ ก็สะท้อนว่าอียิปต์ที่ทำนั้นล้มเหลวแม้ในแง่ปริมาณจะดูมากมาย มหาศาลปานใดก็ตาม

2. อิสลามจัดให้จริยธรรมเป็นแก่นของศาสนา เป็นบรรทัดฐานแห่งชีวิต และคนที่ถึงพร้อมด้วยจริยธรรมก็พึงได้รับการเคารพยกย่องอย่างสมเกียรติ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์หนึ่ง ที่มีผู้ที่มาถามท่านนบีว่าใครคือผู้มีอิหม่านสมบูรณ์ที่สุด ท่านตอบว่า คือคนที่มีจริยวัตรงดงามที่สุด

ฟัตฮีย์ ยะกัน (2544 : 53-56) กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมอิสลาม ไว้ว่า จริยธรรมอิสลาม (หรืออัคลาก) ที่ดี ถือเป็นเป้าหมายพื้นฐานหนึ่งของศาสน์แห่งอิสลาม ดังที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ กล่าวถึงไว้ในหะดีษหนึ่ง ความว่า “แท้จริงฉันถูกแต่งตั้งมาเพื่อทำให้สมบูรณ์ขึ้นมาซึ่งจรรยา มารยาทที่ดีงามทั้งหลาย”

และอัลกุรอานได้เน้นหนักเอาไว้เช่นกัน ความว่า “บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน คือ บรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กันให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และบั้นปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์” (อัลหัจญ์ : 41)

และ “หาใช่คุณธรรมไม่ การที่พวกเจ้า ผินหน้าของพวกเจ้าไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก แต่ว่าคุณธรรมนั้น คือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลก และศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์ ต่อบรรดาคัมภีร์และนบีทั้งหลาย และบริจาคทรัพย์ต่างๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้น แก่บรรดาญาติที่สนิท และบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง¹ และบรรดาผู้ที่มาขอและบริจาคในการไถ่ทาส และเขาได้ดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และการชำระซะกาต และ (คุณธรรมนั้น) คือบรรดาผู้ที่รักษาสัญญาของพวกเขามาโดยครบถ้วน เมื่อพวกเขาได้สัญญาไว้ และบรรดาผู้ที่อดทนในความทุกข์ยาก และในความเดือดร้อน² และขณะต่อสู้ในสมรภูมิ ชนเหล่านี้แหละคือผู้ที่พูดจริง และชนเหล่านี้แหละคือ ผู้ที่มีความยำเกรง” (อัล บะเกาะเราะฮ์ : 177)

จะเห็นได้ว่าอิสลามให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับจริยธรรม ดังจะเห็นได้จาก หลักฐานที่เป็นอัลกุรอาน และอัลหะดีษข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วบุคคลที่เป็นครูอิสลามศึกษา ซึ่งถือเป็นต้นแบบ จะต้องสามารถเป็นแบบอย่างในทุกๆ ด้านให้แก่นักเรียน เพื่อนร่วมงาน ตลอดจนบุคคลในสังคมได้ ในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่งที่น่าคำสั่งสอนของอัลลอฮ์ มาเผยแผ่ และเกี่ยวกับจริยธรรม

อิสลามนั้น อิสลามได้มีระบุลักษณะ และขอบข่ายของจริยธรรมอิสลามไว้มากมายและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูอิสลามศึกษา ที่จะต้องศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างต่อไป

4.4 ลักษณะและขอบข่ายของจริยธรรมอิสลาม

จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการด้านศาสนาอิสลาม กล่าวถึงลักษณะและขอบข่ายของจริยธรรมอิสลามไว้ดังนี้

อับดุลฮากิม วันแอะเลาะ (ม.ป.ป. : 6-8) ได้อธิบายถึงลักษณะที่เป็นจริยธรรมอิสลามไว้พอสังเขป ดังนี้

1. ต้องเป็นผู้ที่มีความอาย
2. ต้องเป็นผู้ที่ระงับการล้างแค้น ปองร้าย
3. ต้องเป็นผู้ที่กระทำแต่ความดี
4. ต้องเป็นผู้ที่มีวาจาสำัจจะ
5. ต้องเป็นผู้ที่พุดน้อย
6. ต้องเป็นผู้ที่ทำมาก
7. ต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ
8. ต้องไม่เป็นผู้ที่พลาดพลั้งเป็นนิจ

มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลฆะมาะฟูร (2532 : 47) ได้สรุปรูปแบบการดำเนินชีวิตในสิ่งอิสลามส่งเสริมและสิ่งอิสลามห้ามปราม ดังนี้

อิสลามส่งเสริม

1. การกระทำความดี
2. ความมีสำัจจะ
3. การให้อภัย
4. จรรยา มารยาท
5. ความเมตตา กรุณา
6. ความรัก ความเป็นพี่น้องกัน
7. การควบคุมตนเอง
8. การดำเนินชีวิตสายกลาง
9. การศึกษา

10. ความอดทน

อิสลามห้ามปราม

1. การหน้าไหว้หลังหลอก ลอบกัด
2. การพูดปด ให้อารมณ์ร้าย พูดจาไร้สาระ
3. การเย่อหยิ่ง จองหอง หลงตน
4. การผูกพยาบาท
5. การอิจฉาริษยา
6. การคดโกง
7. การขโมย
8. การกดขี่ข่มเหง ทำร้ายผู้อื่น
9. การยุยงหรือก่อให้เกิดความเกลียดชัง
10. การเป็นพยานเท็จ
11. การหมิ่นประมาท
12. การกระทำที่เลวทรามอื่นๆ

อาลี ฮาซัน (2521 : 3) ได้กล่าวถึงความเข้าใจในเรื่องอัคลาก (จริยธรรม) ไว้ว่า จริยธรรม (อัคลาก) นั้นมีทั้งดีและไม่ดี ในสังคมเราจึงมักจะกล่าวกันเสมอๆ เช่น อัคลากของเขาดี หรือ อัคลากของเขาไม่ดี ดังนั้น ความหมายดังกล่าว จึงเป็นที่รู้กันว่าอัคลาก ก็คือ กิริยา มารยาท ความประพฤติ อุปนิสัย หรือการแสดงออกนั่นเอง

อัคลาก (จริยธรรม) ที่ดีก็คือ

1. สัตย์จริง
2. รักษาสัญญา
3. อดทน
4. ให้อภัย
5. มีความเมตตา
6. นอบน้อมถ่อมตน

ส่วน อัครลาก (จริยธรรม) ที่ไม่ดีคือ

1. ยะโส
2. อิจฉาริษา
3. แค้นเคือง
4. ใ้ร้ายป้ายสี
5. ยูแหย่
6. อวดอ้าง
7. ออกตัญญู

ลักษณะและขอบข่ายของจริยธรรมข้างต้น มีทั้งที่เป็นจริยธรรมที่ดีที่สั่งใช้ และจริยธรรมที่ไม่ดี ที่ให้ละเว้น ส่วนหนึ่งจากลักษณะและขอบข่ายจริยธรรมอิสลามข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาเป็นแนวคิดสำคัญในการทำเครื่องมือวิจัยดังรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

5. แนวคิดความเจริญทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี

ความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เนื่องจากสถาบันทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตประชาชนในสังคม ดังที่ ยูบลวรรณ ต้นเจียรรัตน์ (2557 : 117) กล่าวว่า สถาบันทางเศรษฐกิจเป็นสถาบันที่ช่วยสนองความต้องการของบุคคล และสังคมทั้งการอุปโภคและบริโภคกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิต การอุปโภค การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการกระจายรายได้ ซึ่งวิธีการทำกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวในแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไป

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2558 : ออนไลน์) กล่าวถึงความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในไตรมาสที่ 1 ปี 2558 สรุปได้ว่า ธุรกิจนอสังหาริมทรัพย์คอนโดมิเนียมในเขตกรุงเทพมหานครที่เน้นกลุ่มลูกค้าเป้าหมายระดับบน ยังมีกำลังซื้ออยู่ในเกณฑ์ดี ภาคการท่องเที่ยวยังเป็นแรงส่งที่สำคัญของเศรษฐกิจในไตรมาสนี้ตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่ปรับตัวดีขึ้นต่อเนื่อง

ส่วนในไตรมาสที่ 2 ปี 2558 ธนาคารแห่งประเทศไทย (2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยว่า จากผลการสำรวจความเชื่อมั่นทางธุรกิจพบว่า ภาวะธุรกิจในอีก 3 เดือนข้างหน้ามีแนวโน้มปรับตัวดีขึ้นจากปัจจุบัน ทั้งนี้ผู้ประกอบการคาดหวังต่อการลงทุนภาครัฐว่าจะเป็นแรงนำการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระยะต่อไป ภาคอสังหาริมทรัพย์มีแนวโน้มปรับตัวทยอยดีขึ้น

จากอุปสงค์ในตลาดกลางและบนที่ยังอยู่ในเกณฑ์ดี ประกอบกับได้รับปัจจัยบวกจากการปรับลดอัตราดอกเบี้ยของ กนง. ด้านการท่องเที่ยวคาดว่าจะปรับดีขึ้นตามความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และนักท่องเที่ยวชาติอื่นที่มีความมั่นใจในสถานการณ์ทางการเมืองมากขึ้น

นอกจากนี้ความเจริญทางเทคโนโลยีในศตวรรษที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ (Sawyer, Hutchinson & Williams, 1999) กล่าวว่า สังคมมนุษย์มีความเจริญด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว มนุษย์ได้ใช้คอมพิวเตอร์คำนวณตัวเลขจำนวนมหาศาลและมีวิธีการคำนวณที่สลับซับซ้อนและมีศักยภาพในการเก็บข้อมูลนั้นไว้พร้อมสำหรับการเรียกใช้เมื่อใดก็ได้ แต่เมื่อมีผู้ต้องการใช้ข้อมูลนั้นร่วมกันจากหลายสถาบันทำให้ระบบการเชื่อมต่อคอมพิวเตอร์เข้าด้วยกันเกิดขึ้นก่อนที่จะพัฒนาเป็นระบบอินเทอร์เน็ตในเวลาต่อมา และเพื่อให้การเรียกใช้ข้อมูลเหล่านั้นสะดวก รวดเร็วมากขึ้น ระบบเชื่อมต่อก็ได้รับการพัฒนาให้กลายเป็นระบบทางด่วนข้อมูล (Information Superhighway) เพื่อความสะดวกในการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลของสถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการทั้งหลาย

ในบริบทของสังคมไทย พงษ์ วิเศษสังข์ (2553 : 2) กล่าวถึงความเจริญด้านเทคโนโลยีในสังคมไทยว่า จากสถิติจำนวนผู้ใช้คอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือส่วนใหญ่ในประเทศไทยก็เป็นประชาชนทั่วไปและเป็นกลุ่มที่มีอายุไม่มากนัก พงษ์อ้างการสำรวจของสถาบันวิจัยแห่งชาติในปีพ.ศ. 2550 พบว่าประชาชนไทยอายุ 6 ปีขึ้นไปมีคอมพิวเตอร์ใช้ 16.04 ล้านคน และมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 9.32 ล้านคน กลุ่มที่ใช้คอมพิวเตอร์ปริมาณสูงสุดเป็นกลุ่มที่มีอายุระหว่าง 6-14 ปีถึงร้อยละ 61.1 และจำนวนของผู้ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวใน ปีพ.ศ. 2552 เมื่อผลจากการสำรวจของ NECTEC พบว่าจำนวนของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็น 18.3 ล้านคนและ กลุ่มผู้ใช้ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 15-24 ปี แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและทำให้ประชาชนใกล้ชิด เข้าถึงเทคโนโลยีได้มากขึ้น

ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจมีผลต่อโครงสร้างและกลไกของสังคมได้ Infante, Rancer, & Womack (1993) กล่าวว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดสภาวะโลกไร้พรมแดนขึ้น ซึ่งในช่วงต้นของยุคโลกไร้พรมแดนมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าอาจทำให้การไหลของข้อมูลข่าวสารจากประเทศที่มีอำนาจมากกว่าไปยังประเทศที่ด้อยกว่า ทำให้วัฒนธรรม ประเพณีตลอดจน ภาษาท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป หรือจนถึงขั้นบางอย่างสูญหายไป กล่าวคือโลกทั้งโลกจะกลายเป็นเสมือนเป็นหมู่บ้านหนึ่งหมู่บ้าน เนื่องจากทุกประเทศมีลักษณะทางความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต

เหมือนกัน แต่นั่นเป็นการศึกษาการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนหลักๆ เช่น โทรทัศน์ (Infante, Rancer, & Womack, 1993)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและเติบโตอย่างต่อเนื่อง น่าจะมีผลต่อโครงสร้างและกลไกของสังคม การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม ชุมชนมัสยิดฟัตฮูลบารี จึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิจัยต่อไป

6. วัฒนธรรมบริโภคนิยม

ในส่วนนี้จะได้นำเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริโภคนิยม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

Featherstone (1991 : 27) กล่าวว่า สินค้าบริโภคนิยมสามารถใช้แบ่งชนชั้น (classify) ทางสถานะของผู้ครอบครอง ในขณะที่เดียวกัน วัฒนธรรมบริโภคนิยมก็ใช้ภาพลักษณ์ สัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ของสินค้า สร้างความต้องการและความเพ้อฝัน (fantasies) ในการทำให้ตนเองและผู้อื่นพอใจ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2554 : 47) กล่าวว่า สินค้าในตลาดบริโภคนิยม นอกจากจะมีคุณสมบัติเฉพาะของตัวสินค้าแล้ว ยังมีคุณค่าในเชิงบริโภคนิยมซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น การให้ความหมายในการบริโภคที่ต้องการ เช่น รับประทานพิซซ่า เพราะมันทันสมัย ให้ความสะดวกสบาย สำหรับวิถีชีวิตปัจจุบัน สิ่งมารับประทานที่บ้านได้ง่าย ใครใคร่ไปรับประทานได้ง่าย เนื่องจากไม่มีคนไม่ชอบและไม่มีคนเกลียด

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (2544 : 198) กล่าวว่า บริโภคนิยมเกิดจากประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมเข้าร่วมกิจกรรมบริโภค ภายใต้กลไกของระบบตลาดแบบใหม่ ความคลั่งไคล้ในการบริโภคเกิดจากความต้องการทางสังคม ที่ผู้บริโภคจะสร้างความหมายใหม่แก่สินค้าที่ตนครอบครอง สมรักษ์ กล่าวว่าปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์หลักในกิจกรรมการบริโภค เป็นกระบวนการจับคู่สิ่งของกับชนชั้นและโอกาสทางสังคม

2. เพื่อเข้าสู่สังคม ปัจเจกชนจำเป็นจะต้องเข้าร่วมในเหตุการณ์บริโภคเพื่อสร้าง หรือต่อย้ำ การแบ่งระดับของโอกาส ซึ่งเป็นการทำเครื่องหมาย (marking) ผู้บริโภคจะถูกให้คุณค่าโดยความเห็น พ้องในกลุ่มผู้บริโภค

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2544 : 160-161) กล่าวว่า บริโภคนิยมเป็นการเสพสัญลักษณ์ หรือ บริโภคความหมายของสินค้าเพื่อบ่งบอกสถานะ รสนิยม และกำลังซื้อ

เกษม ศิริสัมพันธ์ (2545 : 29) กล่าวว่า บริโภคนิยมเป็นการแข่งขันกันบริโภค เพื่อแสดง รสนิยมและสถานะทางสังคม

สิระยา สัมมาวาจ (2546 : 89) กล่าวว่า การบริโภคนิยม เป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ของสินค้า และบริการ เพื่อแสดงรสนิยม ความทันสมัย ตลอดจน สถานะทางสังคม

พระไพศาล วิสาโล (2549) ได้อธิบายเกี่ยวกับบริโภคนิยมไว้ว่า บริโภคนิยมเริ่มต้นด้วยการให้ ความสุขสบายทางกาย หรือปรนเปรออายุนะทั้ง 5 แต่ถึงที่สุดแล้วมันมุ่งความต้องการที่ลึกลงไปกว่า นั้น นั่นคือการได้มี ได้แสดงหรือยืนยัน ตัวตน ใหม่ที่พึงปรารถนา ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้กินเมคโดนัลด์ เพราะรสร่อยของมันไม่ได้ดีใส่รองเท้าไนกี้เพราะนุ่มเท้า หากเพราะต้องการเป็น คนรุ่นใหม่ หรือ เพราะอยากเป็น ผู้ชนะ หญิงสาวชวนชวายนหากกระเป๋าหูลุยส์วิตติงมาสะพาย ก็เพื่อจะได้เป็นคน ทันสมัย มีรสนิยมหรืออย่างน้อยก็ทัดหน้าเทียมตาคนอื่น ความภูมิใจก็เป็นเหตุผลสำคัญให้คนอยาก มีเบนซ์ ھاใช้เพราะขับนุ่มหรือปลอดภัยไม่ เหตุผลรองลงไปก็คือเพื่อแข่งกันบริโภคและอวดมั่งอวดมี เหตุผลเหล่านี้ล้วนมุ่งไปที่ความสุขทางใจทั้งสิ้น ھاใช้ความสุขทางกายไม่ และความสุขทางใจดังกล่าว ก็อิงอยู่กับสำนึกหรือความรู้สึกว่า ตนได้เป็นอะไรบางอย่างที่ดีขึ้น เป้าหมายเพื่อการมีตัวตนที่ดี กว่าเดิมทำให้บริโภคนิยม

อานิสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งของการบริโภคนิยม ก็คือความสัมพันธ์ทางสังคม การเสพหรือ ใช้สินค้ายี่ห้อเดียวกันทำให้เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน คนเป็นมากแสวงหาสินค้าแบรนด์เนม มาครอบครอง เพื่อจะได้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและนับวันการจับจ่ายตามศูนย์การค้าเป็นโอกาสที่ จะได้พบเพื่อนหรือรู้จักมิตรใหม่ พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่า บริโภคนิยมมีลักษณะ 4 ประการอัน เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจผู้คนได้มากก็เพราะ มันปรนเปรอตัวตนของผู้คนได้อย่างเอาอเนกอนันต์ ทั้งยัง บรรลุผลอย่างรวดเร็วเพราะไม่ต้องใช้ความพยายามใดๆ นอกจากควักกระเป๋าจ่ายเงินเท่านั้น ตรงนี้

เองที่ทำให้บริโศคนิยมได้รับความนิยมได้มากกว่าอุดมการณ์ใดๆ ไม่ว่าจะชาตินิยม คอมมิวนิสต์ หรือ แม้แต่ศาสนา ลักษณะ 4 ประการของบริโศคนิยมมีดังนี้

1. ความเพลิดเพลินสนุกสนาน บริโศคนิยมได้ปรนเปรอตัวตนในระดับพื้นฐานของมนุษย์
2. ความหลากหลายของสิ่งเสพ บริโศคนิยมทำให้รู้สึกถึงเสรีภาพ ในแง่ของการสนองความต้องการมนุษย์อย่างไม่มีขีดจำกัด
3. อำนาจ บริโศคนิยมได้ให้อำนาจแก่ผู้บริโภค ซึ่งรู้สึกได้เมื่อเป็นเจ้าของวัตถุหรือบริการ เพราะสามารถบงการวัตถุหรือสั่งผู้ให้บริการได้
4. สถานภาพ บริโศคนิยมจะทำให้บุคคลรู้สึกว่าได้สถานภาพใหม่เมื่อได้เสพหรือครอบครอง ภาพลักษณ์บางอย่างที่ผูกติดกับสินค้า เป็นความรู้สึกว่าตัวตนได้ยกระดับขึ้นให้สูงเด่น หรือเป็นไปตามปรารถนา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงพอสรุปได้ว่า บริโศคนิยมคือการเสพติดสินค้าและบริการในลักษณะที่เป็นการบริโศคสัญญลักษณ์ หรือความหมายของสินค้าและบริการนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงถึงสถานะทางสังคม รสนิยม และกำลังซื้อของผู้บริโภค

7.บริบทของชุมชนมัสยิดพัตฮัลบารี

ชุมชนมัสยิดพัตฮัลบารีเป็นชุมชนชาวไทยมุสลิมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร มีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวมุสลิมละแวกนี้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในประชุมพงศาวดาร (2507 : 50) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีการอพยพเชลยมุสลิมจากปัตตานีเข้ามาในพระนครสองครั้ง ได้แก่ พ.ศ. 2329 และ พ.ศ. 2534 โดย รัชสมัย สาดเปรม (2521 : 148-150) กล่าวว่า เชลยมุสลิมที่ถูกกวาดต้อนมานี้กระจายกันอาศัยอยู่ริมคลองแสนแสบตั้งแต่มหานาค คลองตัน บางกะปิ ซึ่งก็คือชุมชนมัสยิดพัตฮัลบารีในปัจจุบัน

ชุมชนมัสยิดพัตฮัลบารีตั้งอยู่ที่แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร โดยเขตบางกะปಿನี้ มีพื้นที่ประมาณ 28.523 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร

สภาพภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มมีลำคลองไหลผ่าน ที่ราบค่อนข้างลุ่มมากอยู่บริเวณแขวงคลองจั่น มีแนวเขตติดต่อกับเขตต่าง ๆ ได้แก่ ทิศเหนือ ติดต่อ เขตบึงกุ่ม ทิศตะวันออก ติดต่อ เขตสะพานสูงและเขตบึงกุ่ม ทิศตะวันตก ติดต่อ เขตวังทองหลาง เขตลาดพร้าว เขตห้วยขวาง ทิศใต้ ติดต่อ เขตสวนหลวงและเขตประเวศ (สำนักงานเขตบางกะปิ, 2558 : ออนไลน์)

เขตบางกะปิมีแนวเขตการปกครองดังนี้ ทิศเหนือ เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างขอบทางของถนนคู่ขนานทางด่วนรามอินทรา-อาจณรงค์พากตะวันออกกับคลองบางลำเจียกฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันออกตามแนวคลองบางลำเจียกฝั่งเหนือบรรจบกับคลองตาหนั่งฝั่งตะวันออก

ทิศตะวันออก เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างคลองบางลำเจียกฝั่งเหนือกับคลองตาหนั่งฝั่งตะวันออก ไปทางทิศใต้ตามแนวคลองตาหนั่งฝั่งตะวันออกบรรจบกับคลองลำพังพวยฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามแนวคลองลำพังพวยฝั่งเหนือบรรจบกับขอบทางถนนนวมินทร์พากใต้ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวขอบทางของถนนนวมินทร์พากใต้บรรจบกับขอบทางของถนนเลียบบึงการเคหะพากตะวันออกไปทางทิศใต้ ตามแนวขอบทางของถนนเลียบบึงการเคหะพากตะวันออกผ่านถนนบึงกุ่มไปทางทิศใต้ตามแนวขอบทางของถนนเชื่อมถนนบึงกุ่ม – ถนนรามคำแหง พากตะวันออกบรรจบกับคลองแสนแสบฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันออกตามแนวคลองแสนแสบฝั่งเหนือบรรจบกับคลองบ้านม้า 2 ไปทางทิศใต้ตามแนวคลองบ้านม้า 2 ฝั่งตะวันออกบรรจบกับคลองวังใหญ่ฝั่งตะวันออกไปทางทิศใต้ตามแนวคลองวังใหญ่ฝั่งตะวันออกจนบรรจบกับแนวคลองกะจะฝั่งเหนือ

ทิศใต้ เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างคลองวังใหญ่ฝั่งตะวันออกกับคลองกะจะฝั่งเหนือไปทางทิศตะวันตกตามแนวคลองกะจะฝั่งเหนือจนบรรจบกับคลองแสนแสบฝั่งเหนือ

ทิศตะวันตก เริ่มต้นจากจุดบรรจบระหว่างคลองกะจะฝั่งเหนือกับคลองแสนแสบฝั่งเหนือไปทางทิศตะวันออกตามแนวคลองแสนแสบฝั่งเหนือบรรจบกับคลองจั่น ฝั่งตะวันออก ไปทางทิศเหนือตามแนวคลองจั่นฝั่งตะวันออกบรรจบกับขอบทางของถนนลาดพร้าวพากเหนือ ไปทางทิศตะวันออกตามแนวขอบทางของถนนลาดพร้าวพากเหนือบรรจบกับขอบทางของถนนลาดพร้าว 101 (ซอยวัดบึงทองหลาง) พากตะวันออกไปทางทิศเหนือตามแนวขอบทางของถนนลาดพร้าว 101 พากตะวันออกบรรจบกับคลองลำพังพวยฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันตกตามแนวคลองลำพังพวยฝั่งเหนือบรรจบกับคลองจั่นฝั่งตะวันออก ไปทางทิศเหนือตามแนวคลองจั่นฝั่งตะวันออกบรรจบกับคลองทรงกระเทียมฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันตกตามแนวคลองทรงกระเทียมฝั่งเหนือ บรรจบกับขอบทางถนนคู่ขนานทางด่วนรามอินทรา-อาจณรงค์ พากตะวันออก ไปทางทิศเหนือตามแนวขอบทางถนน

คู่ขนานทางด้านรามอินทรา-อาจณรงค์ ฟากตะวันออกบรรจบกับคลองบางลำเจียกฝั่งเหนือ (สำนักงานเขตบางกะปิ, 2558 : ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าเขตบางกะปิซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนมัธยมศึกษาศาสตร์เป็นพื้นที่ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจสำคัญของกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น เช่น เขตลาดพร้าว เขตวังทองหลาง เขตประเวศ เป็นต้น นอกจากนี้บริเวณโดยรอบชุมชนมัธยมศึกษาศาสตร์ยังมีสถานที่สำคัญมากมาย เช่น สถานที่ทางราชการ หรือที่ทำการของหน่วยราชการ ได้แก่ สำนักงานภาชีสรรพากรพื้นที่ 10 หมวดการทางบางกะปิ แขวงการทางกรุงเทพฯ การกีฬาแห่งประเทศไทย ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนเขตบางกะปิ สำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานคร สาขาบางกะปิ สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานพื้นที่เขตบางกะปิ ที่ทำการไปรษณีย์สาขาบึงทองหลาง ที่ทำการไปรษณีย์คลองจั่น องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพมหานครเขตการเดินรถที่ 8 สำนักงานประชาสัมพันธ์เขตพื้นที่ สถานีวิทยุท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่ทำการไปรษณีย์เขตวังทองหลาง สถานีไฟฟ้าย่อยคลองจั่น การไฟฟ้านครหลวง สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย สมาคมวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย สำนักงานบริการโทรศัพท์หัวหมาก สำนักงานบริการโทรศัพท์ ที่ทำการไปรษณีย์รามคำแหง การเคหะแห่งชาติ (สำนักงานเขตบางกะปิ, 2558 : ออนไลน์)

นอกจากนี้ยังใกล้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาจำนวน 4 แห่ง สถานศึกษาระดับอาชีวศึกษาจำนวน 8 แห่ง สถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร มีจำนวน 11 แห่ง สถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาจำนวน 5 แห่ง สถานศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 7 แห่ง และโรงเรียนอนุบาล (เอกชน) จำนวน 15 แห่ง นอกจากนี้ที่ตั้งชุมชนยังตั้งอยู่ใกล้ห้างสรรพสินค้า โรงพยาบาล และตลาดสดอีกด้วย (สำนักงานเขตบางกะปิ, 2558 : ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาจะพบว่าบริบทของชุมชนมัธยมศึกษาศาสตร์เต็มไปด้วยการติดต่อสื่อสาร ความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นศูนย์กลางของหน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษา ตลอดจนห้างสรรพสินค้าและสถานที่สำคัญทางเศรษฐกิจ จึงน่าสนใจว่าท่ามกลางบริบทเช่นนี้ วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในชุมชนนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ และเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยใด ซึ่งจะได้นำเสนอในผลการศึกษาต่อไป

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

จากการศึกษาพบว่า มีผู้สนใจศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ไว้หลายท่าน ดังนี้

Murray (2002 cited in Jongkroy, 2006) ได้กำหนดหลักการในการวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิต (livelihood research) โดยจะต้องเป็นการทำวิจัยในระดับจุลภาค และเป็น การวิจัยเชิงประจักษ์ที่ เน้นการสำรวจการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์หรือวิธีการที่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิต สิ่งสำคัญ คือ จะต้อง แสดงรายละเอียดขององค์ประกอบเชิงโครงสร้าง ประวัติศาสตร์และสถาบัน ในการวิจัยเกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

การวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตจะมุ่งเน้นการวินิจฉัยเหตุแห่งปัญหาความยากจน สภาพการณ์ หรือ ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความยากจนของครัวเรือน จึงต้องทำการวิจัยเชิงรายละเอียด

(detailed research) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมในบริบททางประวัติศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจ เกี่ยวกับวิธีการที่ครัวเรือน ต้องต่อสู้ในการมีชีวิตรอดในสถานการณ์แวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และ การเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง Murray (2002 cited in Jongkroy, 2006) ให้ความสำคัญกับ 2 ประเด็น ดังนี้

1. สภาวะความยากจนของครัวเรือน ในปัจจุบันและเหตุแห่งความยากจน
2. ความหลากหลายของวิธีการในการดำรงชีวิต (diverse modes of livelihood) ที่แตกต่างกันไปในแต่ละครัวเรือน

สำหรับวิธีการศึกษา Murray (2002 cited in Jongkroy, 2006) กำหนดไว้ 2 วิธีการ ได้แก่ The circumspensive approach และ The retrospective approach ซึ่งแม้จะมีหลักการในการศึกษาที่แยกออกจากกัน แต่แนวทางการปฏิบัติกลับมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด โดยจะ เริ่มต้นด้วยการศึกษา The circumspensive approach และตามด้วย The retrospective approach

- The circumspensive approach หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า the looking around approach เป็นการสำรวจวิถีชีวิตครัวเรือนเชิงประจักษ์ (the empirical investigation) โดยเป็นการสำรวจว่าครัวเรือนมีการใช้กลยุทธ์หรือวิธีการในการดำรงชีวิตอย่างไรบ้าง ในวิธีการศึกษานี้จะเป็น การศึกษาวิถีชีวิตครัวเรือนในปัจจุบันเท่านั้น โดยในที่นี้คำว่า ปัจจุบัน หมายถึง ช่วงเวลาที่ทำการสำรวจและย้อนหลังไปไม่เกิน 6 เดือนหรือ 1 ปีเท่านั้น

- The retrospective approach เรียกว่า the looking back approach หรือ มองย้อนหลังไปยังอดีตกาล วิธีการนี้จะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตของ คราวเรือนในช่วงเวลาที่ยาวนาน วิธีการศึกษาในส่วนนี้ คือ การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของ วิถีชีวิตเกษตรกรครัวเรือนเกษตรกรในอดีตและปัจจุบัน

ในการวิเคราะห์วิถีชีวิตของ Murray (2002 cited in Jongkroy, 2006) จะเริ่มต้นด้วยการ ทำความเข้าใจในความหลากหลายของวิถีชีวิตครัวเรือนในปัจจุบัน โดยวัตถุประสงค์หลักของการ สืบค้นและรวบรวมข้อมูลในช่วงแรกนี้ คือ ต้องการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ต่างๆ ของครัวเรือน โดยศึกษาว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละกิจกรรมมีความสำคัญมากน้อยเพียงไร โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้จากความหลากหลายของอาชีพและแหล่งที่มาของรายได้ต่างๆ ได้แก่ รายได้จากการทำงานเกษตรในที่ดินตัวเอง รายได้จากนอกภาคเกษตรและรายได้จากการรับจ้างทำ การเกษตรในที่ดินของคนอื่น โดยศึกษาจากสัดส่วนของสมาชิกครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในแต่ละ กลุ่มอาชีพ และจากสัดส่วนรายได้ครัวเรือนที่มาจากแหล่งที่มาต่างๆ

สำหรับวิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล Murray (2002 cited in Jongkroy, 2006) เสนอ ให้ผสมผสานด้วยหลายวิธี ได้แก่ การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การออกแบบ สอบถามและสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและวิธีการต่างๆ ในการประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วม หลังจากที่ทำความเข้าใจในสัดส่วนของรายได้และความสำคัญของอาชีพต่างๆ ในครัวเรือนปัจจุบัน แล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การศึกษาในเชิงการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตในระดับครัวเรือน หรือการใช้วิธีการ retrospective approach ซึ่งมีวิธีการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ในบริบททางประวัติศาสตร์
2. การอนุมานหรือวินิจฉัยและหาข้อสรุปเกี่ยวกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ครัวเรือนในภาพรวม
3. การสำรวจการทำงานของสถาบันหรือองค์กรต่างๆ ในชุมชน โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ของครัวเรือนกับสถาบันหรือองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภาคและระดับประเทศ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถเลือกใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่นเดียวกับวิธีการเก็บข้อมูล ใน circumspetive approach เพียงแต่ต้องมีการแบ่งชุดคำถามออกเป็นส่วนๆ และอาจมี กรณีศึกษา (case study) เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกในกรณีที่พบประเด็นที่น่าสนใจ เมื่อสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้าง

Jongkroy (2006) ได้ผสมผสานหลักการวิเคราะห์วิถีชีวิตของ Murray (2002) โดยการผสมผสาน circumspetive approaches และ retrospective approaches ดังนี้

- ใช้ circumspetive approaches ในการสำรวจข้อมูลในระดับครัวเรือนในปัจจุบันเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ การถือครองและการใช้ที่ดิน การตั้งถิ่นฐาน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีทางที่ครัวเรือนใช้ประโยชน์เพื่อให้อาจเผชิญหน้ากับสถานะที่มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้น

- ใช้ retrospective approaches ในการติดตามการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเดียวกัน เมื่อวินิจฉัยว่าครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในการทำมาหากินอย่างไรเมื่อตกอยู่ในสถานะที่มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา รวมไปถึงประเด็นที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต ทั้ง 5 องค์ประกอบ และรวมไปถึงการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต นอกจากนั้น ศึกษาระดับความรุนแรงของปัญหาและประเภทของปัญหาชุมชนและปัญหาครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงไป รวมไปถึงความสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ด้วย

การสำรวจการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนในกรณีนี้ Jongkroy (2006) ได้วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในภาพกว้าง โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต และการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต โดยผสมผสานกระบวนการที่ Bryceson (1997); Tacoli (1998); Scoones (1998) และ Riggs (1998) ใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครัวเรือนเกษตรกร โดยแบ่งขั้นตอนการศึกษาออกเป็น 4 กระบวนการ ได้แก่

- Livelihood re-orientation เป็นการติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและวิธีการทำการเกษตร

- Occupational shifts and income diversification เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนอาชีพอันส่งผลให้เกิดความหลากหลายของแหล่งที่มาของรายได้ของครัวเรือน

- Spatial relocation เป็นการสำรวจการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลเนื่องมาจากการย้ายถิ่นของประชากรที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

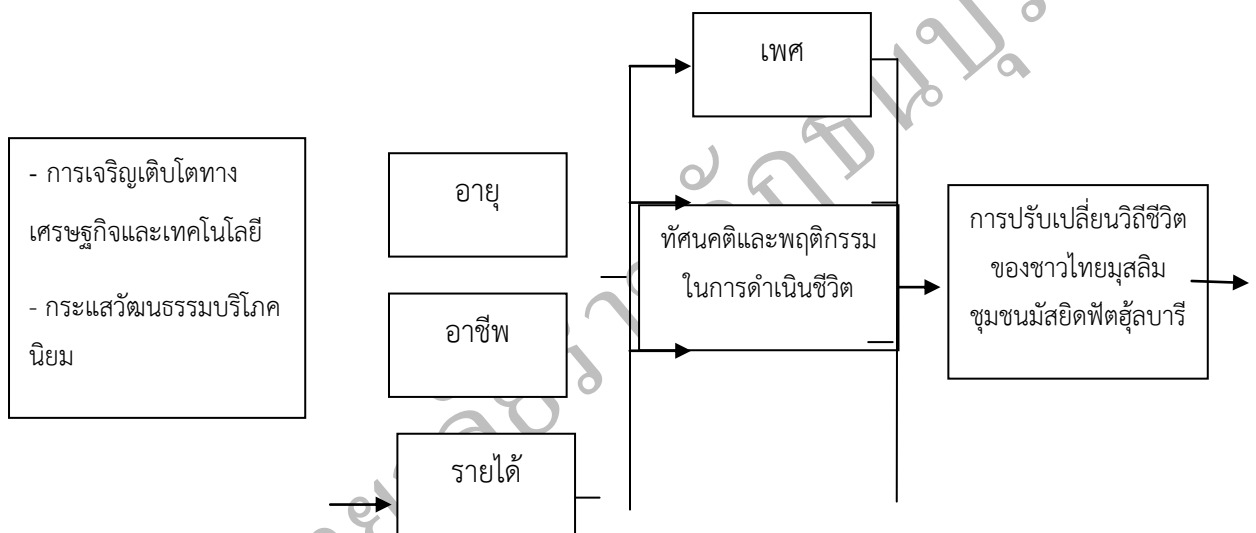
- Social identification หรืออัตลักษณ์ทางสังคม เป็นการสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำการเกษตรและการเป็นเกษตรกร

จากที่กล่าวจะเห็นแนวทางและวิธีการในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้พอสมควร

9. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากแผนภูมิที่ 2 จะเห็นได้ว่าท่ามกลางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ตลอดจนกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยม ปัจจัย เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ เป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมชุมชนมัสยิดฟัตฮุลบารี เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ในที่สุด